

Balmes i Anglaterra. Edició i estudi a cura de Sílvia Coll-Vinent i Conrad Vilanou. Barcelona: Publicacions de la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull (Col·lecció Eusebi Colomer, 15), 2012, 105 pp.

ENRIC CASSANY
Universitat Autònoma de Barcelona

A l'entrada d'estiu de 1942, Jaume Balmes viatjà a Londres. En aquella alçada del segle dinovè, Espanya, sota el govern progressista d'Espartero, veia decaure les il·lusions democràtiques i emergir els moviments obrers que demanaven llibertat d'associació i d'organització. Balmes, pensador catòlic, fortament interessat en la qüestió social, devia sentir curiositat per saber com el país més avançat del món, màxima realització d'un règim polític liberal (i, com a tal, refugi d'exiliats espanyols), afrontava les transformacions de la societat capitalista.

Comencen els autors del llibre que ressenyem observant que pot semblar estrany a qui tingui la idea d'un Balmes conservador i retrògrad aquest viatge a Londres, que inclou contactes de l'influent apologeta del catolicisme amb destacades personalitats liberals. El primer apunt d'aquest assaig sobre Balmes i Anglaterra consisteix, doncs, a contradir un cert prejudici sobre el pensador vigatà, amb ajut de citacions d'autoritat: la de Fradera, que en el seu conegut estudi *Jaume Balmes. Els fonaments racionals d'una política catòlica* (1996), el caracteritza com un intel·lectual de frontera; o la de Vicens Vives i Montserrat Llorens (*Industrials i polítics. Segle XIX*, 1958), que remarquen l'espurneig —bé que tot just sigui això, un espurneig— de catolicisme liberal dels darrers dies de la seva vida.

Balmes morí el 1848, any revolucionari en l'escena europea, i aquells seus darrers dies són precisament la cruïlla històrica que servia a Fradera per definir-lo com a pensador polític i social fronterer: «Intel·lectual de l'Església en una època de canvi acceleradíssim, no dubtà de projectar-se per sobre de les fronteres espanyoles, però els seus viatges a l'estranger es convertiren en moments privilegiats d'assimilació febril de l'experiència dels països europeus més avançats» (p. 436).

El perquè, les raons del viatge a Londres són el punt d'arrencada de l'assaig que comentem. Balmes en deixà dos testimonis escrits: un article publicat a *La Civilización* (núm. 26), datat el 10 d'agost, i uns *Apunts de viatge. 1842* (ja recollits per Ignasi Casanovas dins *Relíquias literarias de Balmes: recuerdo del centenario*, 1910). Tots dos textos es reproduïxen, en acurada traducció al català de Sílvia Coll-Vinent, al final del llibre, i aquesta inclusió és determinant: fa pensar que el quadre que es presenta de la relació Balmes-Anglaterra pretén ser acotació o comentari d'aquell viatge. I, de fet, és un quadre que ateny un especial interès quan pren com a referència el viatge i els testimonis escrits, quan aïlla els motius (ideològics, religiosos, publicístics) que decidiren Balmes a emprendre'l i els situa en context.

De fet, tot allò que es pot dir sense abusar de les suposicions a propòsit del viatge a Anglaterra de Balmes, Fradera ho deixà escrit en quatre pàgines del llibre que li dedicà (pp.

134–138). No li atribueix cap objecte precís, però sí un interès per conèixer directament la gran capital que era Londres. Interès per la política irlandesa, i en particular per la figura del polític catòlic Daniel O’Connell. Interès per un país que, juntament amb França, era punt de referència per a «aquells que a mitjan segle XIX tractaven d’entendre les noves realitats del capitalisme, la indústria i la cultura i la política liberals» (p. 133). Interès editorial, amb vista a publicar una traducció anglesa d’*El protestantismo comparado con el catolicismo*. I, no precisament en darrer lloc, interès per la qüestió religiosa, que vol dir per la situació dels catòlics i del catolicisme en un país que havia fet de l’anglicanisme una religió oficial. Una religió en aquell moment posada en crisi per les sectes no conformistes i pels moviments que en el seu si proposen l’acostament al catolicisme. Una religió del poder, que havia d’assistir a la recuperació del catolicisme, ja recuperats de feia anys els drets polítics i amb una base social transformada, nodrida pels treballadors irlandesos arribats als districtes industrials.

Aquesta represa del catolicisme és l’argument triat pels autors, de manera que el seu llibre ve a oferir la informació històrica necessària per situar i entendre els textos testimonials de Balme reproduïts com a annex, però vol sobretot historiar (en clau de síntesi divulgativa) aquella represa, ja no només a l’Anglaterra del segle XIX sinó a la Catalunya del segle XX, fins a la guerra de 1936–1939 i la immediata postguerra. El gran buit, si haguéssim de considerar el llibre com un fris històric, és la segona part del vuit-cents català, però, lluny de justificar un retret per als autors, es deu haver d’interpretar com el reflex d’una dilució de la influència de Balme en aquest període. Això fa problemàtic associar-lo amb la Renaixença, i fins en l’àmbit de l’anomenat *vigatanisme* cal ponderar si és més una figura de respecte que una influència efectiva. El cas de Verdaguer és prou significatiu. Com ha vist Ramon Pinyol, el reflex de l’obra balmesiana en la verdagueriana és menor del que en principi es podia imaginar.¹

Així, en el primer apartat es ressegueix l’interès de Balme per Anglaterra; un interès mig fascinat mig reticent, però en tot cas esperonat per la crisi de l’anglicanisme i l’escletxa que obre a la recuperació catòlica. Tant els motius de la curiositat de Balme (per exemple, la ciutat secularitzada, nova terra de missió) com les mostres d’aquella recuperació (per exemple, la instal·lació de col·legis catòlics, en especial el de Stonyhurst, emulació jesuítica d’Eton), hi són prou explicats. L’apartat segon amplifica el retrat de la situació religiosa anglesa i, en el context de l’anglicanisme oficial i del dominant puritanisme, remarca els fets i els personatges que representen la progressiva influència i assentament del catolicisme: el moviment d’Oxford —via mitjana entre l’anglicanisme i el catolicisme—, el *Gothic revival* arquitectònic —resposta a l’arquitectura clàssica paganitzant—, la tolerant posició teològica de la reina Victòria, les figures de conversos com el cardenal Newman o de polítics catòlics rellevants, com O’Connell. En l’apartat tercer Balme s’esvaeix i els autors fan una mena d’excurs pedagògic, a partir de la confrontació de tres figures, dues catòliques —els cardenals Wisemann i Newman— i una anglicana —Charles Kingsley,

1 Ramon Pinyol i Torrents. «Contribució a l’estudi de la presència de Balme en l’obra de Verdaguer». *Ausa* 167 (2011): 50–67.

impulsor del moviment del *Muscular Christianity*. És interessant, sobretot per als vetustos lectors de *Fabiola*, la novella del cardenal Wisemann, la confrontació entre la concepció agonística que transporta aquesta obra de vocació educativa i la virtut moralitzadora de la joventut anglesa atribuïda al *Muscular Christianity*. Deu ser una forma d'entusiasme allò que explica que, de *Fabiola*, se'n doni el resum argumental i la relació completa de traduccions al castellà i al català (de 1931 a 1957). El quart i últim apartat, titulat «Del *Catholic revival* a un noucentisme catòlic», fa un salt al segle xx amb la intenció d'explicar, des de la doble perspectiva de la influència anglesa i la recuperació del pensament de Balmes, la «re Cristianització» de Catalunya. Abandonat fa estona el viatge de Balmes com a fil narratiu, els autors marquen les fites d'aquella re Cristianització (el Congrés d'apologètica de 1910, any del centenari del naixement de Balmes, les reivindicacions de Torras i Bages i de Prat de la Riba i, més tard, la dels fejecistes, la dels intel·lectuals d'*El Matí* o la dels eclesiàstics de la revista *Criterion*, les edicions d'obres completes...) La tesi que governa aquesta última part del llibre es formula amb claredat a propòsit d'aquest noucentisme catòlic que s'oposaria o almenys contrastaria amb l'orsità, de base racionalista (p. 70): «l'Església catòlica va generar un important moviment de renovació en què Balmes i l'exemple anglès —amb diverses conversions recents— van servir per reviure una espiritualitat que els moviments dinovens (des de l'evolucionisme al positivisme, des del laïcisme a l'anticlericalisme, havien pretès destruir). Potser l'oposició amb el programa o la filosofia orsians és defensable, però no fóra tan nítida amb altres figures crucials del noucentisme, com Carner o Bofill i Mates. Serveixi això, només, per indicar que cal armar molt bé —vull dir, dotar d'abundants i bons arguments—, el vaixell de l'anomenada *re Cristianització* de Catalunya per fer-lo navegar en els procel·losos anys 30, en la violència de la guerra i en els anys de plom de la postguerra. Tota afirmació sobre el llegat de Balmes en les lluites d'aquests anys reclama espai suficient i la força de la prova. Els autors n'ofereixen un esbós prou estimulant. Discutim-lo. En aquesta part, com en els capítols vuitcentistes del seu llibre, conviden a tornar a una figura de gran relleu i encara massa desatesa.